

IEKŠĒJAIS ENERĢIJAS TIRGUS

ES iekšējais enerģijas tirgus ir konkurētspējīgs, orientēts uz patērētājiem, elastīgs un nediskriminējošs. Ar tā pasākumiem risina jautājumus, kas saistīti ar piekļuvi tirgum, pārredzamību, regulēšanu, patērētāju aizsardzību, starpsavienojumiem un piegādes drošību. Tie stiprina individuālu patērētāju, energokopienu un neaizsargātu patērētāju tiesības, skaidro tirgus dalībnieku un regulatoru lomu un pienākumus un veicina Eiropas enerģētikas tīklu attīstību.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību 114. un 194. pants.

MĒRĶI

Lai pabeigtu ES iekšējā tirgus izveidi enerģētikas nozarē, ir jāveic vairāki pasākumi, proti, jālikvidē daudzie šķēršļi un tirdzniecības barjeras, nodokļu un cenu noteikšanas politika jāsaskaņo ar normām un standartiem un jāīsteno vides un drošības regulējums. Minēto pasākumu mērķis ir nodrošināt labi funkcionējošu tirgu un taisnīgu piekļuvi tam, augstu patērētāju aizsardzības līmeni un pietiekamu starpsavienojumu un ražošanas jaudas līmeni.

SASNIEGUMI

A. Gāzes un elektroenerģijas tirgu liberalizācija

Pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados Eiropas Savienība un tās dalībvalstis sāka pakāpeniski atvērt konkurencei savus monopolistiskos valsts elektroenerģijas un gāzes tirgus. Šī iniciatīva tika īstenota, izmantojot vairākus tiesību aktu kopumus (paketes):

- ar Pirmo enerģētikas paketi, ko pieņēma laikposmā starp 1996. un 1998. gadu, īstenoja pirmo soli ceļā uz valstu enerģijas tirgu liberalizāciju;
- Otrā enerģētikas pakete, ko pieņēma 2003. gadā, nodrošināja rūpnieciskajiem patērētājiem un mājsaimniecībām iespēju izvēlēties savus enerģijas piegādātājus no plašāka konkurentu klāsta;
- ar Trešo enerģētikas paketi, ko pieņēma 2009. gadā, tika ieviesti noteikumi par energoapgādes un enerģijas ražošanas nodalīšanu no pārvades tīkliem, jaunas prasības neatkarīgiem regulatoriem, izveidoja Eiropas aģentūru valstu energoregulatoru sadarbībai (ACER) un Eiropas elektroenerģijas un gāzes pārvades sistēmu operatoru tīklus (ENTSO-E elektroenerģijai un ENTSO-G gāzei) un pastiprinātas patērētāju tiesības mazumtirdzniecības tirgos;
- ar Ceturto enerģētikas paketi, kas pazīstama ar nosaukumu "[Tīru enerģiju ikvienam Eiropā](#)" un ko pieņēma 2019. gadā, ieviesa jaunus noteikumus par atjaunīgo enerģiju, stimulus patērētājiem un ierobežojumus attiecībā uz spēkstacijām paredzētām subsīdijām, tādus kā jaudas mehānismi. Tajā prasīts

izstrādāt riska mazināšanas plānus elektroenerģijas krīzes gadījumiem un paplašināta ACER kompetence pārrobežu sadarbības jomā;

- ar Piekto enerģētikas paketi, kas pazīstama kā "[Gatavi mērķrādītājam 55 %](#)" un ko pieņēma 2024. gadā, saskaņo ES enerģētikas mērķrādītājus ar tās jaunajiem apņēmīgajiem mērķiem klimatneitralitātes jomā un paplašina gāzes paketi, tajā iekļaujot ūdeņradi. Pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā 2022. gada februārī minētā pakete tika grozīta ar plānu [REPowerEU](#), lai pakāpeniski atteiktos no Krievijas fosilās enerģijas importa, dažādotu enerģijas avotus, ieviestu enerģijas taupīšanas pasākumus un paātrinātu pāreju uz atjaunīgiem energoresursiem. Elektroenerģijas tirgus modeļa reforma ieviesa jaunus noteikumus par ilgtermiņa līgumiem un pastiprināja neaizsargātu patērētāju aizsardzību.

ES iekšējo enerģijas tirgu struktūru nosaka šādi ES tiesību akti:

- [Regula \(ES\) 2019/943 \(Elektroenerģijas regula\)](#), [Direktīva \(ES\) 2019/944 \(Elektroenerģijas direktīva\)](#), [Regula \(EK\) Nr. 715/2009 \(Gāzes regula\)](#) un [Direktīva 2009/73/EK \(Gāzes direktīva\)](#) paredz galvenos uz tirgu balstītos principus un noteikumus attiecībā uz elektroenerģijas un dekarbonizētas gāzes tirgu darbību. Minētie tiesību akti arī nosaka vairākus enerģijas patērētāju aizsardzības pasākumus un tiesības ES līmenī;
- [Regula \(ES\) 2019/942 \(ACER regula\)](#), [Regula \(ES\) 2019/941 \(Riskgatavības regula\)](#), [Regula \(ES\) Nr. 1227/2011 \(REMIT regula\)](#) un [Regula \(ES\) 2016/1952](#) paredz noteikumus par energoregulatoru koordinēšanu ES līmenī, gatavību krīzei un tās pārvaldību elektroenerģijas tirgos, tirgus integritāti un pārredzamību un statistiku.

B. Turpmākie soļi

2022. gadā Padome ieviesa vairākus pagaidu pasākumus saistībā ar ārkārtas situāciju ES enerģijas tirgū:

- [Regula \(ES\) 2022/2576](#) (Gāzes solidaritātes regula) — par brīvprātīgiem ES gāzes iepirkumiem;
- [Regula \(ES\) 2022/2577](#) (Atļauju piešķiršanas regula) — par ātru atļauju piešķiršanu attiecībā uz atjaunīgiem energoresursiem;
- [Regula \(ES\) 2022/2578](#) (Tirgus korekcijas mehānisma regula) — par vairumtirdzniecības gāzes cenu griestiem;
- [Regula \(ES\) 2023/706](#) — par brīvprātīgu ES gāzes pieprasījuma samazināšanu par 15 %;
- [Regula \(ES\) 2022/1854](#) — par elektroenerģijas patēriņa samazināšanas mērķrādītājiem, griestiem attiecībā uz ienākumiem no elektroenerģijas, ko iegūst no atjaunīgiem energoresursiem, kodolenerģijas un lignīta, un fosilā kurināmā nozares solidaritātes iemaksu.

Tiek apspriesta iespēja dažus no šiem pagaidu pasākumiem integrēt ES tiesību aktos.

2023. gadā Padome pagarināja trīs ar gāzi saistīto regulu un Atļauju piešķiršanas regulas piemērošanu attiecīgi līdz 2024. un 2025. gadam. Tajā pašā gadā Komisija [ieteica](#) nepagarināt Regulā (ES) 2022/1854 iekļauto pasākumu īstenošanu.

Laikposmā no 2022. gada augusta līdz 2023. gada decembrim ES dalībvalstis kolektīvi samazināja gāzes pieprasījumu par vairāk nekā 100 miljardiem kubikmetru salīdzinājumā ar to piecu gadu vidējo rādītāju.

C. Enerģijas tirgus regulēšana: ES Energoregulatoru sadarbības aģentūra

ES Energoregulatoru sadarbības aģentūru (ACER) izveidoja 2009. gadā, un tā darbojas kopš 2011. gada marta. ACER atbild par sadarbības veicināšanu starp valstu energoregulatoriem reģionālā un Eiropas līmenī, it īpaši pārrobežu apgabalos. Turklāt tā uzrauga tīkla attīstību un iekšējos elektroenerģijas un gāzes tirgus. Aģentūra ir pilnvarota izmeklēt tirgus ļaunprātīgas izmantošanas gadījumus un koordinēt ar ES dalībvalstīm atbilstošu sankciju piemērošanu. ACER arī izstrādā tīkla kodeksus, iesniedz Komisijai galīgos priekšlikumus un tai ir pienākumi elektroenerģijas tirgus tirdzniecības zonu izvērtēšanā.

Eiropas Savienība ir izveidojusi sadarbības struktūras Eiropas pārvades sistēmu operatoru Eiropas tīklam (ENTSO) attiecībā uz elektrību (ENTSO-E) un gāzi (ENTSO-G) un nesen arī ūdeņraža tīkla operatoriem (ENNOH). ENTSO kopā ar ACER izstrādā detalizētus tīkla piekļuves noteikumus un tehniskus kodeksus. Tie nodrošina elektrotīklu darbības koordināciju, veicot operatīvās informācijas apmaiņu un izstrādājot kopējus drošības un ārkārtas situāciju standartus un procedūras. ENTSO arī atbild par tīkla investīciju 10 gadu plāna izstrādi ik pēc diviem gadiem, un šo plānu pārbauda ACER.

D. Energoapgādes drošība

Enerģētiskā drošība Eiropas Savienībā balstās uz vairākiem pasākumiem naftas, gāzes un elektroenerģijas nozarē.

Tie ietver koordinēšanas pasākumus, riskgatavību elektroenerģijas nozarē ([Regula \(ES\) 2019/941](#)), brīvprātīgus kopīgus gāzes iepirkumus ([Regula \(ES\) 2022/2576](#)), minimālo gāzes krātuvju piepildīšanas līmeni 90 % apmērā no to ietilpības ([Regula \(ES\) 2017/1938](#)) un ES elektrotīklu starpsavienojumu mērķrādītāju 2030. gadam vismaz 15 % apmērā ([Regula \(ES\) 2018/1999](#)).

[Direktīva 2009/119/EK](#) paredz, ka ES dalībvalstis uztur minimālos naftas krājumus, kas ir līdzvērtīgi vismaz dienas vidējā tīrā importa apjomam 90 dienu laikā vai arī dienas vidējam iekšzemes patēriņam 61 dienas laikā – atkarībā no tā, kurš no abiem skaitļiem ir lielāks. Tiek izmantotas arī tādas stratēģijas kā avotu un piegādes maršrutu dažādošana. Ir pieņemti īpaši noteikumi tam, lai novērstu negadījumus jūrā izvietotās naftas un gāzes iekārtās ([Direktīva 2013/30/ES](#)).

E. Eiropas enerģētikas tīkli (TEN-E)

TEN-E ir politika, kas galveno uzmanību veltī ES dalībvalstu energoinfrastruktūras objektu savienošanai (sk. faktu lapu [3.5.1](#) par Eiropas komunikāciju tīkliem). Šīs politikas ietvaros ir noteikti 11 prioritārie koridori: trīs elektroenerģijai, pieci atkrastes elektrotīkliem un trīs ūdeņradim. Papildus šiem koridoriem ir noteiktas trīs prioritāras tematiskās jomas: viedo elektrotīklu ieviešana, viedie gāzes tīkli un pārrobežu oglekļa dioksīda tīkls.

[Regula \(ES\) 2022/869](#) (TEN-E regula) nosaka pamatnostādnes attiecībā uz Eiropas energotīkliem, identificējot kopīgu interešu projektus ([KIP](#)) ES dalībvalstīs, ES valstu

un trešo valstu kopīgu interešu projektus un prioritāros projektus, kas ietver Eiropas energotīklus. Ar šo regulu tiek izbeigta jaunu dabasgāzes un naftas projektu atbalstīšana un prasīti visiem projektiem obligāti ilgtspējas kritēriji.

Jaunos KIP enerģētikas jomā un pārrobežu atjaunīgās enerģijas projektus finansē, izmantojot Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumentu enerģētikas jomā ([EISI-E](#)) laikposmam no 2021. līdz 2027. gadam. Tas ir finansēšanas instruments ar septiņu gadu budžetu 5,84 miljardu EUR apmērā, ko piešķir dotāciju veidā, kuras pārvalda Eiropas Klimata, infrastruktūras un vides izpildaģentūra. Komisija sastāda un pieņem KIP sarakstu ar deleģēto aktu, kas stājas spēkā tikai tad, ja ne Parlaments, ne Padome divu mēnešu laikā pēc paziņošanas par to nav izteikuši iebildumus.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Visu tiesību aktu pakešu par enerģijas tirgiem pieņemšanā Parlaments vienmēr ir stingri atbalstījis pārvades īpašumtiesību nodalīšanu elektroenerģijas, gāzes un ūdeņraža nozarē kā visefektīvāko līdzekli, kā veicināt nediskriminējošu investēšanu infrastruktūrā, taisnīgas piekļuves elektrotīklam nodrošināšanu jauniem dalībniekiem un pārredzamību tirgū.

Parlaments arī ir uzsvēris to, ka liela nozīme ir kopējam Eiropas skatījumam uz vidēji ilga termiņa investīcijām, ciešākai sadarbībai starp regulatīvajām iestādēm, ES dalībvalstīm un pārvades sistēmu operatoriem un stabilam tīkla pieejamības nosacījumu saskaņošanas procesam.

Pēc Parlamenta iniciatīvas īpašs uzsvars tika likts uz patērētāju tiesību aizsardzības pastiprināšanu tādās jomās kā neaizsargātu lietotāju aizsardzība, enerģētiskā nabadzība, aizsardzība pret atslēgšanu un pēdējie garantētie piegādātāji.

Parlaments vienmēr ir stingri atbalstījis ACER kompetences paplašināšanu, uzsverot, ka tai ir jāpiešķir nepieciešamās pilnvaras risināt jautājumus, kurus nevar atrisināt valstu regulatori un kuri kavē iekšējā tirgus integrāciju un pienācīgu darbību.

Parlaments ir pieņēmis vairākas rezolūcijas par enerģijas tirgiem:

- 2023. gada 14. septembrī Parlaments [apstiprināja](#) sarunu par elektroenerģijas tirgus modeli sākšanu. Savā rezolūcijas projektā tas pauda vēlmi pastiprināt patērētāju aizsardzību pret nestabilām cenām, garantēt tiesības izvēlēties starp fiksētas un dinamiskas cenas līgumiem un aizliegt vienpusēju izmaiņu līguma noteikumus pieņemšanu;
- 2022. gada 5. oktobrī Parlaments pieņēma [rezolūciju](#), kurā tas principā atzinīgi vērtē pagaidu ārkārtas griestu noteikšanu tirgus ienākumiem no tādas elektroenerģijas ražošanas un pārdošanas, ko iegūst no atjaunīgiem energoresursiem, kodolenerģijas un lignīta, un pagaidu solidaritātes iemaksas mehānisma ieviešanu attiecībā uz fosilā kurināmā nozari. Tas mudina dalībvalstis nodrošināt, ka par pieņemamu cenu ir pieejama no tīriem resursiem iegūta siltumenerģija un elektroenerģija, un uzsver nepieciešamību nepieļaut to neaizsargāto māsaimniecību izlikšanu no mājokļa, kuras nespēj samaksāt rēķinus un segt īres maksu;

- 2022. gada 19. maijā Parlaments pieņēma [rezolūciju](#), kurā aicina Komisiju iesniegt priekšlikumus, ar kuriem tiktu efektīvi risināta pārmērīgu elektroenerģijas cenu problēma, un izvērtēt gāzes cenu ietekmi uz elektroenerģijas tirgus darbību;
- 2022. gada 7. aprīlī Parlaments pieņēma [rezolūciju](#), kurā prasa nekavējoties noteikt pilnīgu embargo Krievijas naftas, ogļu, kodoldegvielas un gāzes importam un izstrādāt plānu tam, kā turpināt īstermiņā nodrošināt ES energoapgādes drošību;
- 2022. gada 1. martā Parlaments [nosodīja](#) Krievijas nelikumīgo, neprovocēto un nepamatoto militāro agresiju pret Ukrainu un prasīja noteikt ierobežojumus Krievijas naftas un gāzes importam.

Plašāka informācija par šo tematu pieejama Rūpniecības, pētniecības un enerģētikas (ITRE) komitejas [tīmekļa vietnē](#).

Matteo Ciucci

04/2024